

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĐI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**SANAT TARİHİ
DOĞU ROMA (BİZANS) DÖNEMİ
BİZANSIN ALTIŇAĐI JUSTİNYEN VE AYA SOFYA**

Türkiye
Kültür Portalı

Prof. Dr. Kıymet GİRAY

**KASIM - 2009
ANKARA**

2.2. Bizans'ın Altın Çağı Justinien ve Aya Sofya

Anahtar Kelimeler: Bizans, Mimari, Justinien, Sanat, Kilise, Ayasofya

İçerik: Bizans'ın Justinien (527–565) devrindeki ticari ve ekonomik başarısı ile siyasi ve hukuk alanındaki düzenlemeleri yanı sıra tekrar Akdeniz çevresine hâkimiyeti kuşkusuz maddi imkân ve siyasi istikrar ile doğru orantılı sanat alanında da yankılarını bulur. Bu devirde mimari ve el sanatları bakımından önemli eserler meydana getirilerek, temeli Helenistik ve Roma Sanatı geleneklerine bağlı fakat özünde Bizans'ı etkileyen çevre kültürlerin de izlerini taşıyarak gelişen bir sanat anlayışıyla karşılaşılır. Bu devrin etkileri İlk veya Erken Bizans Devri 6. yüzyıldan İkonoklazma akımının başladığı 726 yılına kadar devam eder. Bu devirde imparatorluk en önemli ve anıtsal eserlerini verdiği için Justinien'in adıyla da anılarak sanatsal açıdan altın çağ olarak kabul edilir.

Justinien hâkimiyeti aynı zamanda sanatsal bakımdan Erken Hıristiyan Devri ile Orta Bizans Dönemi arasındaki köprüyü teşkil eder. Bu devirde Suriye, Filistin, Ravenna ve İstanbul başta olmak üzere yoğun bir imar hareketi vardır. Tarihi kaynaklara göre sadece başkentte Justinien döneminde otuz kilisenin inşa veya restore edildiği belirtilir. Urfa (Edessa) Katedrali, Gazze St. Sergius, St. Stephen, İstanbul'daki Ayasofya ve Kutsal Havariler, Sergios Backhos, Selçuk'taki Efes St. John Kilisesi, Pégé'de Kutsal Meryem Kilisesi, Ravenna'da St Vitale Kilisesi önemli eserlerdendir. Justinien kendisinden önce beliren farklı görüşler sebebiyle parçalanmış ve başta batıda Katolik, doğuda Ortodoks olmak üzere mezhepler halinde bölünmüş Hıristiyanlık dünyasını Roma egemenliğinde bütünleştirip patriklikleri de kendi inisiyatifine almak idealindedir. Bu bağlamda, kilise ve imparatorluk hâkimiyetini bir düşündüğünden sanat ve mimaride de bu anlayışı sembolize eden merkezi planlı veya kubbeli büyük yapılar ortaya çıkar. İnşa edilmiş çok sayıdaki eser arasında İstanbul'daki Ayasofya Kilisesi sanat ve mimarlık tarihi bakımından çok ayrı öneme sahiptir.

İstanbul'daki Ayasofya Kilisesi'nin farklı inşaat evreleri vardır. Önce II. Konstantius tarafından Büyük Saray ve Hipodroma komşu bir basilika halinde inşa edilen eski bir kilisenin John Chrysostom taraftarları tarafından 404 yılında yakılması sonucunda harap olan yapı, II. Theodosius döneminde (415) yine üç nefli bir basilika olarak tekrar inşa edilir. Bu bina da Justinien'e karşı Ocak 532'de patlak veren Nika İsyanı'nda yıkılır. İsyanı bastıran Justinien hiç beklemeden aynı zamanda matematik ve mekanik alanlarında bilgili iki mimar olan Tralles'li (Aydın) Anthemios ve Miletos'lu (Milet) Isidore'a imparatorluğun ve dinin kudretini vurgulayıcı anıtsal bir kilise yapılması emrini verir. İnşaat yedi yıl sürer ve açılış 23 Aralık 537'de gerçekleşir. Ayasofya sergilediği plan ve büyüklüğü ile sanat ve mimarlık tarihi bakımından o günün imkân ve koşullarına göre bir devrim niteliğinde olup, dönemi için önceli ve ardılı olmayan bir binadır. Kubbeli bir basilika olarak inşa edilmekle birlikte, orta nefin büyük bir kısmını örten yüz Bizans feetine karşılık 31 metre çapındaki devasa kubbesi, bunun doğu ve batı taraflarına konumlanmış iki büyük yarım kubbesiyle çok geniş ve bölüntüsüz bir merkezi bir plan şeması ortaya konur. Her bir yarım kubbenin kavisli yüzeylerine de daha küçük ikişer eksedra yapılır. Böylece merkezdeki kubbenin masif kütesini önce yarım kubbelere daha sonra eksedralara oradan da çeşitli kemerlerle desteklenen beden duvarlarına ve orta nefteki ayaklara taşıyarak merkezi planlı bölüntüsüz bir iç mekân elde etmek için o güne kadar düşünülemeyen veya uygulanamayan bir statik çözüm üretilir. Fakat galerileri, narteksi, vaftizhaneleri ve diğer müstemilatı bu anıtsal bina da kusursuz değildir. Bilhassa orijinal kubbe fazla basık olduğundan 558 yılında çöker ve genç Isidore tarafından kubbe yüksekliği yedi metre artırılarak inşa edilir. 869 yılındaki deprem

sonrasında zarar gören bina elden geçirilir. 969 senesinde batı taraftaki büyük kemer yıkıldığından, batıdaki yarım kubbe ile kubbenin bir bölümü de çöker ve Ermeni bir mimar Trdat tarafından tekrar yapılır. 1317 ve 1346 yılındaki çeşitli hasarlar, 1353’de onarılır. Ayasofya Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethi ile birlikte camiye dönüştürülür. Öncelikle, minber, mihrap, minare eklenir. Takip eden dönemlerde eklenen minare sayısı artarak bugünkü dört minareli halini alır. Kubbe ve beden duvarlarının statik açıdan problemleri Mimar Sinan tarafından çözülür, bina çeşitli payandalar ile desteklenir. 19. yüzyılda Fosatiler tarafından çeşitli restorasyonlar yapılır.

Foto: Ayasofya

Kaynak (Source):

Eyice, S. “Türkiye’de Bizans Sanatı”, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.3, İstanbul 1982, s. 514–564.

Krautheimer, R., Early Christian and Byzantine Architecture, (Forth Ed.) New Haven and London 1986.

Mango, C., “*Hagia Sophia in Constantinople*”, The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. 2, Oxford 1991, s. 892–895.

Mango, C., The Art of Byzantine Empire 312–1453, (Fifth Ed.) Toronto 2007.

Mathews, T.F., The Art of Byzantium, London 1998.

Rice, D.T., Art of the Byzantine Era, (Second Ed.), London 1997.

Runciman, S., Byzantine Civilization, New York 1956.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof.Dr. Kıymet Giray / Dr. Serkan Sunay	Prof.Dr. Kıymet Giray	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN